

Jogállamiság, az ezerarcú totem

Yann Caspar

Afrancia jogász, ügyvéd, filozófus, és a strasbourggi egyetem oktatója, Ghislain Benhessa *Le Totem de l'Etat de droit, Concept flou, conséquences claires* (A jogállamiság totemje, homályos fogalom világos következményekkel) című könyve ennek épp az ellenkezőjéről akar bennünket meggyőzni.

Bár a jogállamiság elvét gyakran politikai érvként használják fel Magyarország és Lengyelország ellen, ez valójában egy nehezen definiálható filozófiai és jogi fogalom.

Benhessa könyvében erre a meghatározásra tesz kísérletet. Helyteleníti, hogy a jogállamiság mai szószólói nélkülöznek minden intellektuális szigort, amikor "azt úgy kezelik, mintha a nyugati demokráciák bűvös talizmánja lenne, amibe, mint egy hatalmas kavardóságba, mindent beletartozik: "a hatalmi ágak szétválasztása, az igazságszolgáltatás függetlensége, a törvény előtti egyenlőség, a közszereplés átláthatósága, a sajtó szabadsága, a politikai pártok pluralizmusa, és természetesen az alapvető jogok védelme és a diszkrimináció elleni küzdelem [...] Ahogy a kontextusnak és a társadalmi igényeknek megfelelően egyre több jog érvényesül, úgy növekszik a talizmán ereje is".

A jogállamiság a közérdeket másodlagos rangúvá alacsonyító eszközzé vált. Olyan konstrukció, amelynek körvonalai a törvényességet a legitimitás elé helyező rendszer központi figurája, a bíró által foggal-körömmel védett "proteikus értékek" szerint változnak; röviden: "a jogállamiság a jog gyakorlása az állammal szemben", "a világ magánosításának eszköze a közösség kárára, a legkülönfélébb és legszínesebb sérelmek trójai falova", "a szabadságok és alapvető jogok útvesztője a bírák fennhatósága alatt".

A "fehér lovag" Kelsen és a "fekete lovag" Schmitt közötti "vezérek csatájának" szentelt részben, Benhessa szemléletesen foglalja össze azt a párviadalt, melyből végül Hans Kelsen modellje került ki győztesen Carl Schmitt elgondolásával szemben. Az előbbi "a világ megértésének teljes egészében a jogon alapuló rendszerét", a "jogállamiság tudományos modelljét" állította fel, míg az

utóbbi "aporiákra és zsákutcákra" hívta fel a figyelmet, és "a teológiára és az eszmetörténetre támaszkodva a rendkívüli állapot fogalmát állította vele szembe".

Benhessa tanulmánya értékes adalék a de Gaulle-ista eszméket érintő változások megértéséhez is. Ezek a francia Alkotmánytanács 1971-es, az egyesülési szabadságról szóló döntése nyomán következtek be, amikor is a Tanács az alapvető szabadságjogok őrévé vált. Itt kezdődött el az a folyamat, amely végül oda vezetett, hogy "a bírák az alkotmány kizárólagos értelmezőinek szerepét saját magukra ruházták". Ezt de Gaulle tábornok soha nem fogadott volna el.

Mára messze kerültünk nemcsak a jogállamiság eredeti, "a kormányzat hatalmának az egyénnel szembeni korlátozását" célzó koncepciójától, hanem még a Hans Kelsen által megfogalmazott joglépcsőtől is. A jogállamiság a "korlátlan emancipáció álmának" táptalaját jelentő fogalomná vált. Ettől a jelenségtől már Alexis de Tocqueville és John Locke is óva intett, utalva a "a romlott természetre, amelyet mind az embereket, mind az állatokat arra készíteti, hogy azt tegyék, amit akarnak", illetve a "pozitív szabadságjogokra, azaz arra, hogy az ember a saját ura lehessen".

Benhessa szerint Jürgen Habermas volt az, aki az "európai identitás" és a jogállamiság e "korcs fogalma" közötti kapcsolatot megteremtette. Az Európai Unió igazi "szellemi mentoraként" tisztelt Habermas munkássága "rámutat az Európai Uniót átható ideológiára, a nemzetek, a határok, a szabadságok és az alapvető jogok problémakörére". Ablak a "nagy föderalista projekt epicentrumára."

Az egyfajta "civil vallásnak" számító jogállamiságnak vannak "esküdt ellenségei", Magyarország és Lengyelország, és nem tűr semmilyen kritikát a "végső hatalomátvételt" illetően: a jogállamiság amellet, hogy az általa védelt haladó értékeket - egyenlőség, a hátrányos megkülönböztetés tilalma, tolerancia, kisebbségi jogok - támogatja, lehetővé teszi az Európai Unió számára, hogy "egyszer és mindenkorra megteremtse normái egyeduralmát a maguk teljességében".

Minden azon múlik, hogy a jogállamiság mellett vagy az ellen vagyunk-e. Nincs helye árnyalatoknak vagy kritikának. Úgy tűnik, hogy Brüsszel a jogállamiságot koncepcionális fegyverként használja az ellenállók megtörésére. Politikai eszközökkel zsarolja azokat, akik

felemelik szavukat a divatos "értékek" és ideológiák, a bírák kormányzása és a Szerződésben nem rögzített nemzeti szuverenitás megsértése ellen.

Benhessa erőteljes, a fogalmak magabiztos értését tükröző stílusban megírt könyve megérdemli, hogy eljusson mindazok kezébe, akik egy adott fogalmat gyakran úgy használnak, hogy nem is igazán vannak tisztában annak következményeivel.